

Абдылдаева К. А.

АЙЫЛ АЙМАКТАРЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК ОРГАНДАР МЕНЕН ӨЗ АРА АРАКЕТТЕШҮҮСҮНҮН АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕРИ

К.А. Abdylidaeva

SOME PROBLEM AREAS OF INTERACTIONS WITH GOVERNMENT AUTHORITIES

УДК:344-5.15

Макалада айыл аймактарынын мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттешүүсүнүн айрым маселелери каралды.

The article discusses some of the problems of interactions regions with government authorities.

Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкаруу жаатындагы маселелер учурда актуалдуулугун жоготпой, айрым көйгөйлөр чечилүүнү талап кылууда.

Айыл аймактарында жергиликтүү өз алдынча башкарууну ишке ашырууда, биздин оюбузча, айыл аймактарынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттенүүсүндө укуктук чечимди талап кылган үч көйгөйдү белгилөөгө болот. Биринчиден, бийлик органдарынын жана айыл аймактарындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иш милдеттеринин жана ыйгарым укуктарынын ажырымдоосун аныктап камсыз кылуу. Экинчиден, айыл аймактарындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын айрым мамлекеттик ыйгарым укуктарды жүзөгө ашыруудагы кээ бир өзгөчөлүктөрүн эске алуу. Үчүнчүдөн, объективдүү себептер менен айыл аймактарындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан жергиликтүү маанидеги кээ бир ыйгарым укуктарын ишке ашыра албай калган учурда бул жагдайды чечүүнүн таризин мыйзамдуу түрдө бекитүү.

Айыл аймактарындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары мамлекеттик жалпы бийликтин өз алдынча жеке формасынын өкүлдөрү жана тиешелүү жлпы укуктук мамилелердин субъекти катары Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык бийлик ыйгарым укуктарынын тутумундагы мамлекеттик түзүүчүнү өз алдынча алып жүрүүчү болуусу милдеттүү. Бирок ошону менен бирге айыл аймактарында жергиликтүү маанидеги көп маселелердин олууттуу белугу мамлекеттик компонентке ээ. Андан да укуктук адабияттарда маселелерди нагыз “жергиликтүү” жана “мамлекеттик” деп бөлүү шарттуу гана деп эсептелинеэри жөнүндө ойлор айтылат.¹ Биздин оюбузча, мында карама-каршылыктар жок. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун Европалык хартия-

сы жергиликтүү өз алдынча башкаруу тутуму эн биринчи бийликти борборсуздаштурууга багытталган, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун минималдык гана кепилдиктерин бекитет. Россия Федерациясынын Конституциясы жергиликтүү өз алдынча башкаруунун кепилдиктерин Кыргызстандын эл аралык милдеттенмелеринен жогорураак деңгээлде бекиткен. Негизи жергиликтүү өз алдынча башкаруунун маселелери - бул мамлекеттин маселелеринин бир бөлүгү, ал эми жергиликтүү өз алдынча башкаруу мамлекеттик башкаруунун функцияларынын бйр бөлүгүн аткарат. Д.Н. Козак “тиешелүү предметтердин жана ыйгарым укуктардын чегин белгилөө жөнүндөгү маселе - федеративдик мамилелерде борбордук болуп эсептелет”, - деп адилеттүү белгилейт².

Айыл аймактарындагы жергиликтүү маанидеги маселелердин мазмундук манызын жергиликтүү калктын кызыкчылыктары түзөт. Алар жергиликтүү өз алдынча башкаруунун максаты жана милдеттерине ылайык элдин жергиликтүү калктын жашоосун уюштурууга байланышкан кызыгууларынын жеке бир көрүнүштөрү. Бул чөйрөдөгү кызматтар эффективдүүрөөк жасалат. Айыл жергесиндеги калкка мындан жакыныраак болгон түзүмдөр азырынча жаратыла элек жана, биз мурунку изилдөөлөрүбүдө белгилегеидей, азыр андай зарылчылык жок.

Мыйзам чыгаруучунун азыркы шарттагы айыл аймактарынын социалдык-экономикалык абалын эске алуу менен айыл аймактарындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын алардын чынындагы ишмердүүлүгүнөн бир кыйла тар ыйгарым укуктар менен мыйзамдуу камсыз кылуусу туурдай көрүнөт. Кошумча ыйгарым укуктар мыйзам актылары аркылуу жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына айрым мамлекеттик укуктар таандык кылынуусуна ылайык берилиши мүмкүн. Бул айкындуулук бир жагынан мамлекеттин масштабы, экинчи жагынан айыл аймактарындагы өз алдынча башкаруунун тарыхый тажрыйбалары менен байланыштуу. Борбордук жана жергиликтүү бийликтин ортосундагы алаканы түзүүдө көбүнесе тарыхый тажрыйбаны колдонулуунун тууралыгы Батыш Европанын изилдөөчүлөрү тарабынан бул маселеде дүйнөнүн

¹ Караньз, М.: Авакьян С.А. Проблемы местного самоуправления на современном этапе //Право. - 1998. № 2-3.- С. 25-28.; Саломаткин А.А. Местное самоуправление в сельских поселениях России. Вопросы теории и практики. – Челябинск, 1999. С. 28, 30-32.

² Караньз: Козак Д.Н. Проблемы разграничения полномочий между федеральными органами государственной власти и органами государственной власти субъектов Российской Федерации // Журнал российского права. - 2002. № 5. - С. 3.

бир да мамлекетинде кандайдыр бир үлгүнүн жоктугун моюнга алуусу менен түшүндүрүлөт.³

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун Европалы хартиясынын 4-беренсине ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын негизги ыйгарым укуктары мамлекеттин конституциясында же өзүнчө мыйзамда белгилениши зарыл. Кыргыз Республикасында жергиликтүү маанидеги маселелер мыйзамда бекитилет.

Кыргызстан үчүн анын тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери өкөнүн Конституциясында так аныкталганы менен, тиешелүү чөйрөдөгү өзгөчө милдеттери белгилөө үчүн бир топ татаал процедураны аткаруу керек болот. Бул үчүн мамлекеттин жана Кыргызстандын территориалдык жамааттарынын субъектилеринин биргеликтеги тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери жана ыйгарым укуктарын, жана жергиликтүү өз алдынча башкарууга тиешелүү болгон жергиликтүү маселелерди чектее зарыл.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары мамлекеттик бийликке толугу менен ээлик кылат. Бирок, изилдөөчүлөр белгилегендей, бийликтин федералдык жана регионалдык органдарынын тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери жана ыйгарым укуктарын аныктоо керек, анкени бул компетенциядан сырткары жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өз алдынчалык принциби жүзөгө ашырылат.⁴

Кыргыз Республикасынын Конституциясын жана Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” мыйзамын сыпаттап олтуруп, төмөнкүдөй тыянакка келебиз: айыл жергесиндеги мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын айрым чөйрөдөгү ишмердүүлүгү биргеликте аткарылуучу болуп саналат, мындай жагдайдын болуусу такыр мүмкүн эмес.

Арийне, мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери жана ыйгарым укуктарынын аныкталбагандыгы мыйзам жана мыйзам алдындагы актыларды чыгаруу менен чечүү аракеттерине алып келет.

Жалпылап айтканда, теменкудей жыйнтыктарга келүүгө болот. Азыркы шартта мамлекеттик бийлик органдарынын жана айыл аймактарындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери жана ыйгарым укуктарынын чектөөдө укуктук ченемдерде тактыкты, бир маанилүүлүктү камсыз кылуу маселеси пайда болууда. Бул маселени чечүү төмөнкүлөрдү камсыздайт: 1) бут өлкө масштабындагы айыл аймактарындагы так аныкталган компетенцияга ээ болгон айылдык муниципалдык органдарынын бирдиктүү тутумун түзүүгө; 2) айыл аймактарындагы территориянын социалдык-экономикалык абалы үчүн мамлекеттин жана айыл аймактарынын өз алдынча башкаруу-

сунун жоопкерчилигинин чектерин аныктоого; 3) айыл аймактарынын жашоочуларын аң сезимдүү жана реалдуу түрдө жергиликтүү маселелерди чечүүгө тартууга болот.

Окумуштуулар жана практиктердин бул ишмердүүлүгүн тиешелүү чөйрөдөгү милдеттерди жана ыйгарым укуктарды чектее деген түшүнүк менен атоого болот. Мамлекетибиздин мыйзамдар жыйынында тиешелүү чөйрөдөгү милдеттерди жана ыйгарым укуктарды чектөөнүн үч жолу көрсөтүлгөн: конституциялык, келишимдик жана мыйзамдык.

Келишимдик жол, эгер конституциялык-укуктук мамилелердин катышуучулары тең укуктуу жак болуп, чектелүүчү укук мамилелеринде биринин ордун бири баса ала турган болсо, тиешелүү чөйрөдөгү милдеттерди чектөөнүн жолу боло алат. Маселен, федеративдик мамлекет жана анын субъектилери тиешелүү чөйрөдөгү милдеттерди биргеликте алып жүрүүдө. Биргеликте алып жүрүүчү тиешелүү чөйрөдөгү милдеттердин болуусунун эң негизги шарты - бул жөнгө салынуучу мамилелердин сырткы чектеринин өз ара алмаша алуучулугу жана тендиги.⁵ Демек, мамлекет жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун биргеликтеги тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери болушу мүмкүн эмес. Маселен, маданият чөйрөсүндө калктын бош убактысын өткөрүүсүн уюштурууда мамлекеттин тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери болуп калкка көрсөтүлүүчү бул кызматтын минималдык стандарттарын иштеп чыгуу, адистерди окутуунун жана аларга коюлуучу квалификациялык талаптардын стандарттарын иштеп чыгуу болушу керек. Ал эми айыл аймагынын тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери болуп калктын бош убактысын уюштурууга шарттарды түзүү, б.а. кызматкерлер үчүн социалдык-тиричилик шарттарын түзүү, маданият объектилерин куруу жана алардын иштөөсүн камсыздоо жана башкалар эсептелет. Айыл жамааты биргеликтеги тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери аткарууда мамлекетти алмаштыра албагандыгы түшүнүктүү болуп турат.

Айтылгандардын негизинде мамлекеттик бийлик органдарынын жана айыл аймактарындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын тиешелүү чөйрөдөгү милдеттери жана ыйгарым укуктарын чектөө маселесинин чечилиши бирөө гана болушу мүмкүн - бул айыл аймактарынын тиешелүү чөйрөдөгү милдеттерин Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгилөө зарыл деген тыянакка келебиз. Албетте, айыл аймактарга тиешелүү жергиликтүү маселелерди мамлекеттин компетенциясындай эле Кыргыз Республикасынын Конституциясынын текстине бекитүү эң идеалдуу болмок, анткени бул айыл аймактарындагы өз алдынча башкаруунун он жактуу өнүгүүсүнүн бирден бир шарты болуп эсептелет.

Рецензент: д.филос.н., профессор Исаев К.И.

³ Лапшина Е.И. Полномочия органов местного самоуправления и Великобритании и их взаимоотношения с центральной властью//Государственная власть и местное самоуправление. – 2006. №10.-43-б.

⁴ Селоков А.Д. Аталган эмгеги. -22 б.

⁵ Уваров А.А. Аталган эмгеги. -127-128б.